

CZU: 343.54:343.614

DOI: 10.5281/zenodo.8214802

**DETERMINAREA SINUCIDERII SAU A ÎNCERCĂRII DE SINUCIDERE
ÎN CONTEXTUL VIOLENȚEI ÎN FAMILIE**

COLȚENIUC Anatolie

Doctorand, Școala Doctorală Științe Juridice,
Asistent universitar, Facultatea de Drept,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0003-1688-4659

Domestic violence has become one of the most prevalent phenomena. People are becoming more vulnerable even in their family environment. Often, victims of domestic violence, because of shame or fear, do not report cases of domestic violence committed against them, and to end the suffering they resort to acts of suicide. In this article we will analyze the essential aspects for the qualification of the acts of determination to suicide or attempted suicide in the context of acts of domestic violence.

Keywords: domestic violence, family member, suicide, determination, aggressor, victim.

Subiectul violenței în familie în ultima perioadă este discutat tot mai mult, atrăgându-se atenția asupra caracterului infracțional al acestui fenomen, dar și punând accent pe prioritatea protecției victimelor sau a potențialelor victime ale violenței domestice.

Astfel, deseori conflictele familiale sunt însoțite de violență fizică și psihică împotriva victimei, adesea violența durează ani de zile. Marea majoritate a infracțiunilor împotriva vieții sau sănătății persoanei au fost comise în rezultatul abuzului în familie și al umilirii sistematice a demnității umane. [1, p.22]

Urmare a ratificării de către Republica Moldova a Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, țara noastră s-a angajat să se ghideze și să implementeze standardele privind incriminarea, urmărirea, prevenirea și descoperirea actelor de violență în familie în conformitate cu prevederile respectivului tratat internațional.

Astfel, Convenția definește violența în familie drept toate acțiunile de violență fizică, sexuală, psihologică sau economică, care survin în familie sau în unitatea domestică sau între foștii sau actualii soți sau parteneri, indiferent dacă agresorul împarte sau a împărțit același domiciliu cu victima[2]. Astfel, se observă că textul Convenției deosebește patru tipuri de violență: fizică, sexuală, psihologică sau economică.

În legislația Republicii Moldova violența în familie este reglementată atât în calitate de contravenție, cât și în calitate de infracțiune. Astfel, Codul contravențional

al Republicii Moldova stabilește răspunderea contravențională pentru maltratarea sau alte acțiuni violente, comise de un membru al familiei în privința altui membru al familiei, care au provocat vătămare neînsemnată a integrității corporale[3]. Codul penal al RM, printr-o normă specială din art.201¹, stabilește răspunderea pentru următoarele acțiuni sau inacțiuni intenționate comise de un membru al familiei în privința altui membru al familiei, care constituie variante-tip ale componenței de infracțiune respectivă, și într-o formă alternativă se califică drept violență în familie:

1. maltratare, alte acțiuni violente, soldate cu vătămare ușoară a integrității corporale sau a sănătății;
2. izolare, intimidare în scop de impunere a voinței sau a controlului personal asupra victimei;
3. privarea de mijloace economice, inclusiv lipsirea de mijloace de existență primară, neglijare, dacă au provocat victimei vătămare ușoară a integrității corporale sau a sănătății;
4. acțiunea sau inacțiunea intenționată comisă de un membru al familiei în privința altui membru al familiei, care a provocat vătămarea medie a integrității corporale sau a sănătății;
5. acțiunea sau inacțiunea intenționată comisă de un membru al familiei în privința altui membru al familiei, care a cauzat vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății;
6. acțiunea sau inacțiunea intenționată comisă de un membru al familiei în privința altui membru al familiei, care a determinat la sinucidere sau la tentativă de sinucidere. [4]

Conform Raportului de activitate al Procuraturii pentru anul 2021, în anul 2021 procurorii au condus urmărirea penală în 947 cauze penale pornite în baza art.201¹ din Codul penal (violența în familie), fiind înregistrată o creștere comparativ cu anul 2020, în care s-au pornit 866 cauze penale (969 – 2019, 998 – 2018). În 56 cauze penale victimele au fost copii (2020 – 34). Totodată, agenții constatatori și procurorii au inițiat în anul 2021 – 1662 cauze contravenționale în baza prevederilor art. 78¹ din Codul contravențional (în 2021 – 1587 cauze).[5, p.115] Acest fapt ne permite să concluzionăm creșterea nivelului de raportare a cazurilor de violență în familie, or un semn distinctiv al acestei infracțiuni/ contravenții este latența faptelor comise, or fiind inspirată frica puternică victimelor de către agresori, acestea se tem să raporteze organelor de drept cazuri de comitere în privința acestora a acțiunilor/ inacțiunilor ce constituie violență domestică.

Însă, nu putem spune că problema respectivă privind frica victimelor de a raporta cazurile de violență în familie a dispărut. Multe victime, fiind dependente de

agresorul său sau considerând că se află într-o situație inevitabilă nu raportează organelor de drept manifestarea față de acestea a acțiunilor ce constituie violență în familie, dar și se rușinează sau se tem de a spune despre aceasta persoanelor apropiate. Or, în cazul persoanelor care sunt supuse sistematic la actele de violență în mediul său familial, este complicat sau uneori imposibil de a identifica fenomenul respectiv. Uneori împotriva victimei este îndreptată violență psihică, manifestată prin injosiri și umilire continuă, iar în cazul în care victima povestește cuiva despre aceasta, consecințele pentru ea pot fi cele mai groaznice (de la provocarea unor vătămări pentru sănătatea acesteia până la omor). Astfel, fiind disperată, victima recurge la sinucidere în calitate de unica soluție de a scăpa de la actele de violență provocate în mediul său familial. Dacă rudele victimei, persoanele apropiate pentru familia în care este comisă violența sau victima însăși, în cazul unei tentative de sinucidere nereușite, ar da mărturie fiabile despre recurgerea sistematică la violență, investigațiile acestor cazuri ar fi mult mai amănunțite cu un probatoriu suficient.

În acest context, în cele ce urmează, vom analiza a șasea variantă- tip a infracțiunii de violență în familie, care a provocat urmările sub forma de determinare la sinucidere sau la tentativă de sinucidere și delimitarea acesteia de infracțiunea prevăzută la art.150 CP RM.

Astfel, în primul rând, înainte de a analiza acțiunile care constituie violență în familie și au provocat determinarea la sinucidere sau la tentativă de sinucidere, trebuie să delimităm regula de calificare în raport cu acțiunile calificate conform art.150 CP RM - determinarea sau înlesnirea sinuciderii.

În acest sens, menționăm că la caz avem concurența între două norme – cea din art.201¹ alin.(3) lit. b) și cea din art.150 CP RM. Caracteristica generală a normelor, care se află în concurență, constă în faptul că acestea cu diferit grad de generalizare și cu diferită deplinătate prevăd semnele uneia și aceleiași infracțiuni.[6, p.32] La caz, suntem în prezența concurenței între o normă generală (art.150 CP RM) și cea specială (art.201¹ alin.(3) lit b) CP RM). Astfel, conform prevederilor art.116 alin.(1) CP RM normă generală se consideră norma penală care prevede două sau mai multe fapte prejudiciabile, iar normă specială – norma penală care prevede numai cazurile particulare ale acestor fapte.[4] Astfel, conform regulii de calificare enunțate în art.116 CP RM, în cazul concurenței dintre norma generală și cea specială, se aplică numai norma specială. Reieșind din această regulă, conchidem că în cazul în care violența în familie este comisă prin oricare din modalitățile faptice enunțate în art.201¹ CP RM, la care ne-am referit anterior, iar acțiunile respective au determinat victima la sinucidere sau tentativa de sinucidere, atunci se va aplica doar art.201¹ alin.(3) lit. b) CP RM. În cazul în care acțiunile/inacțiunile făptuitorului nu se

încadrează în modalitățile faptice ale componenței de infracțiune din art.201¹ CP RM, însă constituie manifestare a violenței în familie care a determinat victima la sinucidere sau la tentativa de sinucidere, se vor aplica prevederile art.150 CP RM, individualizate după caz.

Pentru a exemplifica cum acționează această regulă în practică, vom aduce următoare speță. T. L. a fost acuzată de săvârșirea infracțiunii prevăzute la lit. b) alin. (3) art. 201¹ CP RM. În fapt, în perioada septembrie 2010-06.01.2015, în locuința ei dintr-un sat din raionul Cimișlia, aceasta a maltratată-o, a jignit-o, a amenințat-o și a neglijat-o pe fiica sa minoră, care locuia împreună cu ea. În rezultat, la 06.01.2015, victima a consumat o cantitate mare de pastile, încercând să se sinucidă. Astfel, în speța respectivă, subiectul infracțiunii și victima infracțiunii aflându-se în relația „părinte-copil”, aveau calitatea de membri de familie. În consecință, luând în considerare regula fixată la art. 116 CP RM, s-a reținut calificarea celor comise de către T. L. în baza lit. b) alin. (3) art. 201¹ CP RM.[7]

În continuare, vom analiza prevederile speciale din art. 201¹ alin.(3) lit. b) CP RM, or în mare parte, articolul respectiv cuprinde cele mai răspândite manifestări ale violenței în familie, astfel calificarea cazurilor de violență în familie care au determinat victima la sinucidere sau tentativa de sinucidere se va face în baza acestei norme speciale prevăzute de Codul penal. În susținerea poziției respective, aducem și argumentele expuse de către profesorii S.Brînză și V.Stati, care au menționat că în cazul în care subiectul infracțiunii și victima infracțiunii au calitatea de membri de familie în sensul Codului penal, faptele de violență în familie care au determinat sinucidere sau tentativa la sinucidere trebuie să fie calificate în baza normei speciale din lit. b) alin. (3) art. 201¹ CP RM, or în cazul acestei componențe metodele de determinare la sinucidere pot fi oricare. Aceasta întrucât în dispoziția de la lit. b) alin. (3) art. 201¹ CP RM nu este stabilită o listă a unor asemenea metode.[7]

Vom elucida aspecte problematice ce țin de calificarea infracțiunii în baza componenței prevăzute la lit. b) alin. (3) art. 201¹ CP RM.

Dat fiind faptul că în dispoziția normei din alin.(3) li.b) art. 201¹ CP RM nu este stabilită lista metodelor prin care se exercită determinarea la sinucidere sau tentativă de sinucidere, fapt la care ne-am referit și supra, la calificarea faptei contează ca actele de violență îndreptate asupra victimei să fie considerate violență în familie. Pentru această, violența trebuie să fie manifestată de către un membru în familie în raport cu celalt membru în familie. În acest sens, Codul penal vine cu explicația privind această categorie de persoane, stabilind în art.133¹ CP RM că, prin membru de familie se înțelege;

1) în condiția de conlocuire: persoanele aflate în căsătorie, în divorț, sub tutelă

și curatelă, rudele, afinii lor, soții rudelor, persoanele aflate în relații asemănătoare celorla dintre soți (concubinaj) sau dintre părinți și copii;

2) în condiția de locuire separată: persoanele aflate în căsătorie, în divorț, rudele, afinii lor, copiii adoptivi, persoanele aflate sub curatelă, persoanele care se află ori s-au aflat în relații asemănătoare celorla dintre soți (concubinaj).

În primul rând, menționăm că specificul acestei fapte constă în aceea că persoana care devine subiectului infracțiunii prevăzute la art. 201¹ alin.3 lit.b) sau art.150 CP RM nu urmărește scopul de a provoca moartea victimei, fapt ce derivă din aceea că nu se exercită careva acțiuni în raport cu fizicul persoanei (cu excepția provocării unor vătămări), dar se urmărește intenția de a provoca afecțiuni psihologice victimei, care în urma influenței exercitate provoacă apariția la victimă a intenției de a se sinucide pentru a pune capătul acestor presiuni.

În cazul determinării la sinucidere sau la tentativă de sinucidere, victima este adusă în situația de a lua hotărârea de a se sinucide, insuflându-i-se ideea de sinucidere, fie prin convingerea victimei.[8, p.30]

Este important ca această hotărâre să fie luată de însăși victimă, or în celelalte cazuri nu va fi posibilă calificarea faptelor agresorului conform art.201¹ alin.(3) lit.b) CP RM. Or, dacă victima nu a decis liber asupra actului de sinucidere, ci a fost constrânsă de făptuitor prin orice metodă, fapta trebuie calificată ca omor.

Această logică pornește de la însăși noțiunea de determinare. Dat fiind faptul că prin determinarea la sinucidere se înțelege acțiunea de convingere a unei persoane de a se sinucide, din punct de vedere penal, prin determinare se înțelege aducerea victimei în situația de a lua hotărârea de a se sinucide, fie insuflându-i-se ideea de sinucidere (când victima nu se gândise la o asemenea posibilitate), fie prin convingerea victimei (atunci când aceasta avea încă îndoieli cu privire la luarea unei astfel de hotărâri).[9, p.63]

Un alt aspect important pentru calificarea în baza normei analizate, care se referă atât la infracțiunea prevăzută de art.201¹ alin.(3) lit.b) CP RM, dar și la cea din art.150 CP RM ține de faptele agresorului, care formează latura obiectivă a infracțiunii. Faptele care au determinat victima să ia decizia de a se sinucide pot fi reținute la calificare ca cele provocatoare numai dacă ele însele sunt periculoase din punct de vedere social, adică au o natură infracțională. Astfel, fapta (acțiune/inacțiune) care prin sine nu este una ilegală, chiar dacă ea este una imorală, și a devenit motivul sinuciderii (tentativei de sinucidere), nu poate forma latura obiectivă a infracțiunii, prevăzută de art.201¹ alin.(3) lit.b) CP RM.

În ceea ce privește urmările prejudiciabile, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.150 CP RM, cât și art.201¹ alin.(3) lit.b) CP RM, acestea se exprimă sau în

sinuciderea persoanei, sau în tentativa de sinuciderea acesteia.

În acest context, constituie o problemă importantă distincția dintre încercarea de sinucidere și așa numitul „parasuicidul”, adică o demonstrație a dorinței de a se sinucide, fără intenție reală de a o face - înscenare. De cele mai dese ori, astfel de fapte se fac cu scopul de a atrage asupra sa atenție, dar nu de a își provoca moartea. Pentru reținerea calificării conform art.201¹ alin.(3) lit.b) CP RM, fiind vorba despre urmările prevăzute de norma, și anume sinuciderea sau tentativa la sinucidere a victimei este necesar să se constate că victima a făcut tot posibilul ca moartea ei să survină, și ele survin sau, în cazul tentativei, nu survin, din cauza unor factori ce nu depind de voința victimei. Or, dacă acțiunile făptuitorului au condus doar la pregătirea victimei la sinucidere, sau dacă victima se preface că încearcă să se sinucidă, normele puse în discuție nu pot fi aplicate, făptuitorul în acest caz fiind supus răspunderii pentru altă faptă, conform altui articol, dacă acțiunile lui conțin o altă infracțiune.

Cea mai complexă problemă care se reține la calificarea faptelor de determinare la sinucidere, în special, în contextul violenței în familie, se referă la stabilirea legăturii cauzale între faptele agresorului și urmările prejudiciabile survenite. Aceasta se datorează faptului că, subiectul infracțiunii încearcă să provoace din partea victimei un anumit comportament, influențând victima psihologic, dar subiectul potențial al infracțiunii nu dorește întotdeauna ca victima potențială să moară. În acest caz, obiectul general va fi viața unei persoane, iar secundar - psihicul său.[10, p.3]

Cea mai complicată întrebare apare la determinarea legăturii cauzale dintre o faptă și urmarea în cazurile în care victima însăși indică absența oricărei imixțiuni în luarea deciziei de a se sinucide. Vorbim despre scrisori în care se raportează că nimeni nu are vina în moartea persoanei. Pe de o parte, poziția victimei nu are caracter hotărâtor în luarea deciziei asupra pornirii dosarului penal, iar pe de altă parte, apare întrebarea dacă putem să vorbim despre existența oricărei componente de infracțiune atât timp cât victima expres prevede că nimeni nu este vinovat în sinuciderea acesteia.

Considerăm oportună părerea, conform căreia în dreptul penal moldav modern, nu există așa instituție, ca „consimțământul victimei la vătămare”, astfel poziția sinucigașului, exprimată de el înaintea survenirii morții, nu ar trebui să fie decisivă pentru concluzia despre prezența componentei de infracțiuni, însă trebuie să fie fundamentul pentru efectuarea cercetărilor cu atragerea specialiștilor din sfera psihologiei.[11, p.174]

Un alt aspect important se referă la delimitarea situației de luare de către

victimă a hotărârii de a se sinucide de încercarea victimei de a evita pericolul cu care o amenință făptuitorul (de exemplu, de pericolul de a fi aruncată din mijlocul de transport care se deplasează, victima sărind de frică din acesta și decedând).[12, p.48] În astfel de cazuri, dacă făptuitorul are intenția de a lipsi victima de viață, cele săvârșite trebuie să fie calificate în baza art.145 CP RM, relevantă fiind intenția făptuitorului de a provoca moartea persoanei.

Aceeași soluție de calificare (art.145 CP RM) se impune în cazul în care victima are o vârstă fragedă și nu poate înțelege la ce este îndemnată să săvârșească, precum și în cazul în care victima nu poate să-și dea seama de caracterul faptei sale, deoarece este iresponsabilă. Astfel, nu este posibil de reținut că se aplică componența infracțiunii de determinare la sinucidere sau tentativă de sinucidere în contextul violenței în familie în cazul persoanelor minore (în vârstă fragedă, care nu sunt apte de a-și aprecia acțiunile), dar și a persoanelor iresponsabile. Acest fapt reiese din concluzia la care am ajuns anterior, conform căreia principalul aspect ce necesită a fi prezent – hotărârea luată de însăși victima de a se sinucide. Astfel, această hotărâre trebuie să fie asumată și luată într-un mod conștient, fapt ce nu poate fi reținut în cazul persoanelor care nu dispun de consimțământ și nu realizează caracterul deciziilor luate.

O altă ipoteză în care se va reține calificarea în baza art.145 CP RM se referă la cazurile în care victima nu a decis liber asupra îndemnului venit de la făptuitor, ci a fost constrânsă de acesta să se sinucidă. Aceasta se explică prin faptul că victima nu mai are libertatea de a alege între viață și moarte, ci se supune făptuitorului.

În susținerea acestei poziții de calificare, în lucrarea sa Corcea N. aduce poziția practicii judiciare a Înaltei Curți de Casație și Justiție a României: „Fapta inculpatului care, prin violențe fizice și psihice, a constrâns victima să se arunce pe fereastra situată la etajul 4 al unui imobil, decedând, întrunește elementele constitutive ale infracțiunii de omor, iar nu pe cele ale infracțiunii de determinare sau înlesnire a sinuciderii, întrucât în cazul acestei din urmă infracțiuni sinuciderea trebuie să fie rezultatul voinței libere a victimei, fără a exista constrângere”. În speță inculpatul, exercitând violențe fizice și psihice asupra victimei, a constrâns-o să se arunce pe fereastră. Victima nu a decis, deci, liber cu privire la sinucidere, ci ca urmare a constrângerii exercitate de inculpat și căreia nu i-a putut rezista, iar inculpatul și-a dat seama că, datorită violențelor exercitate, pentru a scăpa și fiind în imposibilitatea de a fugi, victima se va arunca de la etaj și a acceptat producerea rezultatului, acționând cu intenția indirectă de a ucide. În cazul constrângerii la sinucidere nu poate exista, deci, determinare, întrucât victima nu are libertatea de a decide. [9, p.116]

În concluzie, putem menționa că pentru calificarea faptelor în baza art.201¹

alin.(3) lit.b) CP RM – violență în familie care a determinat victima la sinucidere sau tentativă de sinucidere, trebuie să se aibă în vedere următoarele aspecte- cheie:

1) subiectul și victima infracțiunii să aibă calitatea de membru de familie în sensul art.133¹ CP RM;

2) hotărârea de a se sinucide să fie luată de însăși victimă, fără a fi constrânsă în privința acestei decizii;

3) hotărârea de a se sinucide trebuie să apară la victima urmare a supunerii acesteia actelor de violență în familie (să existe legătura cauzală între faptele agresorului și sinuciderea victimei).

Referințe:

1. НИГМАТУЛЛИН, М.Р. Домашнее насилие как причина доведения до самоубийства. В: Виктимология преступности. 2020. №2 (24), p. 19-26.
2. Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestic, adoptată la Istanbul, 11.05.2011. [Accesat: 15.11.2022] Disponibil: <https://rm.coe.int/168046253e>.
3. Codul contravențional al Republicii Moldova, adoptat la 24.10.2008. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78-84.
4. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat la 18.04.2002. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74.
5. Raport despre activitatea procuraturii în anul 2021. Aprobă prin Dispoziția Procurorului General nr. 22 /8/1 din 21.03.2022.[Accesat: 20.11.2022] Disponibil: http://procuratura.md/file/2022-03-21_RAPORT%20de%20activitate%20FINAL.pdf
6. HADÎRCĂ, I., COPETCHI, S. Calificarea infracțiunilor în cazul concurenței dintre o normă generală și una specială. În: Revista Națională de Drept, nr.110, 2015, p.31-37. [Accesat: 21.11.2022] Disponibil: <https://uspee.md/wp-content/uploads/2019/04/RND-nr.-11-2015.pdf>.
7. BRÎNZĂ, S., STATI, V. Tendințe jurisprudențiale în aplicarea răspunderii pentru determinarea la sinucidere (art. 150 Cod penal). În: Results of the 13th International Conference: Collection of Research Papers (April 24, 2018). Montreal, Canada: Accent Graphics Communications, 2018.
8. CORCEA, N., FORTUNA, Gh. Sinteza științifică a unor aspecte discutabile în materia răspunderii penale pentru actele de violență în familie În: Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare”, 9-10 noiembrie 2017, p.28-31.

9. CORCEA, N. Violența în familie: aspecte juridico-penale. Teza de doctor în drept, Chișinău 2019, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept. [Accesat: 09.11.2022], Disponibil: <http://www.cnaa.md/thesis/54878/>
10. ЮНИНА, А.Е. Уголовно-правовой аспект доведения до самоубийства. «Научно-практический электронный журнал Аллея Науки» №12(51) 2020. [Accesat: 10.11.2022] Disponibil: <https://bit.ly/3viAr2o>
11. COMAROVA, O. Determinarea sau înlesnirea sinuciderii (studiu de drept penal). Analele științifice ale USM. Lucrări studențești, ediția 2020.
12. IACUB, I., NANU, V. Suicidul și determinarea la suicid. Legea și viața, 2017, nr. 6. p. 45-51.

